

Н
НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Вип. II.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Іван Зубенко.

МАРУСЯ ОРЛІВНА.
БИЗЮКІВНА.
ЛЕСЯ.

ОБРАЗКИ з ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

КОЛОМІЯ 1933.

Накладом і друком М. Бойчука в Коломиї

„Народня Бібліотека“.

Переїнявши на себе друкарню бл. п. М. Білоуса, отсею „Народньою Бібліотекою“ хочемо продовжити і його світлу традицію: видавати для нашого народу дешеві й корисні книжечки.

Випуски „Народньої Бібліотеки“ міститимуть оповіданнячка історичні, стрілецькі, побутові, а також з життя природи; далі — гуморески, пісеньки, жарти, а нарешті й практичні речі. До співробітництва в „Н. Б.“ запрошено старші й молодші сили, і то вже з менше або більше виробленим літературним імям. Це дає запоруку доброго змісту книжечок.

Випуски „Н. Б.“ будуть дешеві — в ціні лише 30 сот. за випуск (подвійний випуск — 50 сот.)

Набувати можна в друкарні М. Бойчука, Коломия, Собіського 48. (гуртівникам і книгарям звичайний опуст), або в усіх українських книгарнях.

При замовленні книжечок у друкарні, належитість треба надсилати наперед (можна в поштових значках). Почтова оплата при замовленні не менше 10 книжечок — на рахунок друкарні; при менших замовленнях — на рахунок покупця.

„НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА“.

06 10 2000

АРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Вип. II.

Іван Зубенко.

МАРУСЯ ОРЛІВНА.
БИЗЮКІВНА.
ЛЕСЯ.

ОБРАЗКИ з ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

63592 1/2

КОЛОМІЯ 1933.

НАКЛАДОМ МИХАЙЛА БОЙЧУКА в КОЛОМІИ.

Дар для бібліотеки М. Ш. Шевченка
25/10/33

Ш5/2-4н/5-644

Всі права застережені.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2316

Отаман Маруся Орлівна.

То була пора великих змагань і тяжкої боротьби.

З півночі наседали на Україну червоні москалі, а з півдня її степи заливали білі денікинські орди...

Стиснена з усіх боків українська армія знемагалася, але високо тримала свій прапор незаляжної України й відходила на захід, поливаючи кожен пядь рідних степів своєю кров'ю...

Від команданта полку я одержав наказа: взяти кілька кінних козаків і поїхати на хутір Плужниківку, що був на 5—6 верст від містечка В. З одного боку я мусів зробити розвідку ворога, а з другого — закупити на хуторі фуражу: сіна, вівса..

— Хлопці, хто зі мною?.. На Плужниківку!..

— Я!.. Я!.. Я!..

— Досить уже. Вистачить десятиох...

— Пане сотнику, дозвольте мені поїхати. Я... я мушу поїхати туди...

Молодий однорічник, Василько Сухин, якого в нашій сотні називали „спасівське яблучко”, тримаючи руку при кашкеті, ніяково усміхався, а його щоки заливав румянець...

— А чому ж то мусите?..

Козаки пересміхувалися.

— Пане сотнику, в нього там... дівчина є...

— А! Ну, це поважна причина.. Добре... їдьте.

Він миттю метнувся сідлати свого коня, й за хвилину приєднався до мого відділу...

Був вересень. Осінь погожа. Херсонський степ рівний, рівний, лиш де-не-де прорізаний якоюсь балкою. Ока ніщо не спиняє, а степове повітря наповнює груди, приємним ароматом, роблячи віддих повним і легким...

Виїхавши за містечко, мої козаки почали співати.

Це вже така наша вдача... Чи ми перемагали, чи нас тиснули, чи в бою, чи на відпочинку, козак наш ніколи не розлучався з піснею. Вона його підбадьорювала, потішала, давала заспокоєння й насолоду, мимовільно примушуючи забувати тягар війни...

Аж раптом пісня увірвалася...

З боку хутора почулися стріли...

— Карієр!. Вперед!. В лаву! Оточити хутір!.

Миттю розтяглася невеличка хвиляста лінія, яка півколом почала наближатися до хутора..

Василько, стиснувши зуби й тримаючи шаблю наголо, летів наперед...

От уже й садок і скирти хліба...

Стріли замовкли...

Як яструби, налетіли козаки на хутір...

На подвірю побачили ми 5-6 черкесів з денікинської кінноти, що приторочували до сідел якісь клунки, а двох біля стіни будинку вовтузилися коло якихось людей, вигукуючи чудернацькі ломані московські слова й розмахуючи шаблями..

Ясно — напад і грабунок...

Не сподіваючися нашого наскоку, ворог не да вналежного опору...

Бій тривав кілька хвилин...

Аж раптом почув я несамовитий зойк:

— Марусю! Кохана! Що вони тобі зробили?!

Шаблюка блиснула в руці Васильковій, і один з черкесів, що був біля стіни, повалився...

Василько знову замахнувся, але я спинив...

— Чекай, хлопче, одного треба живого взяти! Хлопці, розбродіти й звязати черкеса!

Тепер я помітив біля стіни групу з трьох жінок блідих і тремтючих. Одна старша, дві — дівчині.

Василько вже був біля них, заспокоював і розпитував...

— Пане сотнику, це моя наречена, Маруся Плужниківна, а це її мама...

За хвилю настав спокій, я познайомився й пояснив мету свого приїзду...

Жінки прийшли до себе, дякували нам за вивільнення, розповідали подробиці ворожого наскоку.

Старого Плужника не було вдома: поїхав до містечка, а вони самі не могли дати ради з напасниками...

Але мені не можна було гаяти часу... Раз уже появились ворожі розїзди, значить і більші сили було недалеко...

Закупивши, що треба було, ми повернулися до міста. Наперед я вислав двох козаків, щоб поспішали до команданта полку, а самі ми поволі їхали, ділячись вражіннями. Василько випросився в мене залишитися на хуторі до вечора.

Полонений черкес був з нами...

— І то вам не сором нападати на жінки?.. Адже ж ви — військо? Не банда?..

— Гаспадин капітан, она укерінес... А ми біл укерінес... Она стрелял із винтовка... молода стрелял...

Мимовільно я пригадав цю дівчину, що бліда, але з палким зором стояла біля стіни...

— і далі... Знову бої, знову відступи, наступи — і нарешті велика руїна...

Боротьба затяглася і не вгавала...

Хто не знає про так званий Зимовий Похід?

Від 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. українська армія, вже не маючи фронту, вела партизанську війну, перетинаючи правобережну Україну вздовж і впоперек...

Партизанська війна повна всяких несподіванок. Фронт є, всюди, і ворог — всюди... Стан — завжди тривожний і напружений...

Різдвяні свята застали нас на Херсонщині...

Наближався Святий Вечір.

Я з кінною сотнею стояв у селі Грушівці, майже коло самого Дніпра.

Лежав у „чистій хаті” на соломяному ліжку, а думки линули далеко, далеко.

Туди, де лишилася рідна хата, рідні люди... де лишилася моя укохана родина...

Сонце хутко схилялося на захід... От-от за-сутеніє, появиться перша зірка...

Перша зірка в Святий Вечір!... Це завжди був урочистий мент... Ще малими дітьми ми привикли шанувати й любити першу зірку... Це знак, що настає свято; родина сідає до стола; до куті, узвару... Настрій урочистий, побожний...

А завтра, завтра!.. Різдво!..

Я заздрив моїм господарям, селянам... В „чорній хаті” вся родина поралася біля приготування до свята. Правда, вбогого, не такого як колись за мирні часи, але все ж таки...

— Пане сотнику, ми до вас...

Я відірвався від мрій...

Двох козаків моїх стояло біля порогу...

— Ну, що вам?

— Пане сотнику, не відцурайтеся нашої куті.

Перша чота дуже просить вас посидіти з нами...

Ах, мої милі козаки й товариші!.. Кілька років уже, як ми несемо один тягар, тягнемо один гуж й горимо одним вогнем... Хіба можу я цуратися?!

— Дякую... Добре... З першою зіркою буду!..

— От спасибі вам!. А що? Я казав, що пан сотник — наш... Ми ж будемо чекати на вас, п. сотнику!

— Гаразд, гаразд... Дякую..

Вони пішли...

Мої господарі також мене запрошували, але я подякував і пояснив, що мушу бути з моїми козаками...

От і перша зірка! Настає Святий Вечір!

Іду до школи, де була перша чота... Вікна освітлені... чується метушня... порання...

Входжу...

— Струнко!..

— Дякую, дякую, мої милі товариші... Тепер я ваш гість, а не начальник...

— Просимо сідати, п. сотнику. Ось сюди.

Стіл застелений чистим білим папером... На ньому різна закуска: смажена риба, венігрет з городовини, холодний пісний борщ і навіть пляшка вишняка... А в святім куті на околоті соломи — кутя й узвар з овочів...

— Ну, панове товариші, — сідаймо, бо Святий Вечір уже настав. Вітаю вас зі святами, бажаю

всього доброго. Бажаю здійснити свою ідею і щасливо повернутися до своїх вільних хат у незалежній Україні... Слава Україні!..

— Слава!.. Слава!..

Аж несподівано — якийсь вибух...

Скочили... Заметушилися.

Невже ворог?!

Почали хапати зброю...

Але до хати вбіг рум'яний Василько...

— Не турбуйтеся... і вибачайте... То я... трохи в ворота якимось цурупалком, щоб відігнати все лихе...

Всі весело засміялися...

— Ах, ти, яблучко спасівське!.. Не забув старого звичаю!..

Почали вечеряти. Пригадували свої родини, своїх милих, близьких людей. Почали пригадувати звичаї різних околиць.

— А в нас, на Харківщині, так... кутя мусить бути парена.

— Що там у вас! Справжні звичаї українські у нас, на Полтавщині.

— Знаємо вже! Без полтавських галушок ніщо не обійдеться!

Забули про війну, про ворога, про небезпеку...

— А ну, хлопці, — колядок!

І за хвилю вже лунав спів:

„Днесь поюще, купно співаймо,

Христа народження всі восхваляймо!

Славяще, хваляще,

Слава во вишніх глаголюще!”

— А ну, другої!

І вже нова колядка про Ірода, що гонявся на кобилі за Христом.

Але раптом прискочив козак з варті.

— Пане сотнику! Ворог !

— Де? Який?.

— Від Воронцівки. Більшовицька піхота..

З боку наших застав почулися стріли.

— До зброї!

За кілька хвилин уже кипів бій.

На небі янголи співали славу Всевишньому, прославляли народженого Христа... а на землі люди, рідні брати, проливали свою кров, змагаючися кожний за свою ідею.

Ворожі сили були несподівано більші, ніж можна було очікувати.. Наш стан що разу ставав грізнішим... Але про капітуляцію ніхто не думав... То була війна, коли полонених не брали. Однаково смерть! Так ліпше зі зброєю в руках!..

Ворог наближався вже до села. Боронилися пішо, роблячи позиції на цвинтарі, на околиці села, коло церкви. Село замерло. Все живе поховалося й тремтіло.

Ми б іще могли довше боронитися, але вже не ставало набоїв: на партизанщині великих обозів не можна тримати.

Майже вся сотня збилася до церковної огорожі й відстрілювалася останніми набоями від ворога, що вже входив вулицями до села.

Чулися вже вигуки:

— Товарищі, вперьод!

— Українці — здавайся!

Але мої козаки відповідали дружньою салвою й вигуком:

— Слава Україні!.

Наставав останній рішучий мент, коли діло дійде до багнетів і шабель.

Неминуча смерть наближалася.

Але... але... Що це?

Десь іззаду у ворога стріли... Один... другий... частіше...

Ми помітили, що ворог зупинився в нерішучості.

Невже наші?..

Надія на визволення, мов блискавка, промайнула в серцях. Сили збільшилися.. Відпорна сила зросла.

А стріли наближалися...

Ворог заметушився.

— Ану, хлопці, вперед!. В багнети!

— Слава!

Ворог не витримав...

Настав хаос... Нічний бій завжди хаотичний. Розсипалися по вулицях. Стріляли, рубали, тікали, ховалися, перегукувалися.

За годину був уже спокій.

Сотня збиралася до школи.

— Пане сотнику, а знаєте, хто нас визволив? Повстанці... відділ Марусі Орлівни..

— Як? Орлівни?!

— А так... Жінка-отаман. Вони збираються біля церкви.

— Цікаво...

Я вже чув про жінок отаманів, як от Маруся Соколівська й інші, але бачити таких отаманів у спідницях мені ще не доводилося.

— Васильку, візьми пару козаків. Запроси пана отамана й старшину до школи.

— Слухаю.

Проминув невеличкий час, поки виставили сторожу, знову розмістилися по хатах. Перша чота вже збиралася до шкільного будинку. Вечера ще стояла на столі.

Раптом, мов божевільний, увірвався до кімнати Василько:

— Пане сотнику! Отаман! Вона! Тут! Я не можу!

— Хто: вона? Де отаман?

— Пане сотнику, отаман я... Маруся Орлівна — командант загону повстанців під назвою „Чорна хмара” — почув у дверях дзвінкий голос.

Я поздоровкався й глянув.

Близкучі очі. Де я їх бачив? Чоботи, чумерка, шабля при боці, коротко острижене волосся, шапка. Струнка, бадьора постать.

Але очі.. очі.

— А що, пане сотнику, тепер, здається, я вам у пригоді стала? А памятаєте Плужниківку й черкесів?

Ах, вона: Маруся Плужниківна! „Она укери-нес! Она з винтовки стрелял!”

— Це ви?. Як же сталося? Як ви опинилися тут? Сідайте — будемо кутю їсти.

За чверть години знову настав спокій, вечеряли, ділилися вражіннями, а козаки знову співали колядок.

БИЗЮКІВНА.

Радісно гудуть великодні передзвони, разносячи далеко благосну вістку :

Христос Воскрес !

Дзвіниця Григоріє - Бизюкова монастиря, що над Дніпром, — мов вулик: нині кожний, хто лиш захоче, має право йти й дзвонити. Такий звичай.

А й насолода ж дітворі!

Усе село, що поблизу монастиря, зібралось тут: і хлопці-селюки і паничі-школярі, що поприїздили до батків з різних міст, — усі коло дзвіниці.

Полізе котрий на дзвіницю, подзвонить, поки руки зімліють, тай надолину — до сторожки діда Деревяшки.

А тут по церковній ограді розсипалася дітворя: бавляться крашанками, щебечуть, мов ті жайворінки, що он наче повисли в повітрі й заливаються співом !

А дід Деревяшка, монастирський дзвонар і сторож, нині не урядує — і без нього багато дзвонарів. Він поздоровив зі святами найповажніших знайомих в монастирських оселях і в селі, похристосувався — і тепер сидить біля своєї сторожки, вигрівається на сонечку, пакає люлькою та тішиться веселою гутіркою своїх гостей-дітваків, що різноколькоровою юрбою бавляться навколо його.

— Дідусю, а чому сьогодні аж цілу ніч правили Службу Божу?...

— А якже сину... Перше — це ж Великдень, найбільше свято на рік! А подруге — в нас храм... Розумієш? Манастир ніби збудований на честь Христового Воскресення.

— Дідусю, а хто збудував цей манастир?

— Чому він називається: Григоріє-Бизюків?

— Розповідajte, дідусю... Ви все знаєте.

— Ех, діти... Сам я тоб-то нічого не знаю... а чув від свого покійного діда, земля йому пером!

— Розкажіть, розкажіть, дідусю!... Хлопці, — тихо!... Дід Деревяшка буде розповідати...

Веселий гомін, сміх раптом стихли. Хлопці збилися в купку, поближче до діда, а він потягнув разів зо два своєї люльки тай почав розповідати...

— „Давно це було... може років сто тому, або двісті... хто його знає?... Ще тут були вільні козацькі землі... Може чули про козаків?... От і я... тепер селяк... а мій прадід був січовик.. козак... Були в козаків сотники... полковники... старшина... А над усіма був у Києві гетьман... Іван Мазепа прозивався.”

— Дідусю, це той, що його в церкві проклинають?... запитав Микольцо, син учителя.

— Той, сину... Та це дарма... Це пани з Москви наказали його проклинати... але слухайте по порядку.

Ото ж той гетьман Мазепа зібрав полковників козацьких і нарадили вони, щоб відвоювати від Москви стародавні козацькі вольності. Для того то й злучився гетьман зі шведом... А на цих землях, що тепер манастирські, сидів козацький полковник, Григорій Бизюк... Багатий і славний був!... Мав доволі всякого добра, хуторів, садів ланів... Мав добру жінку й двох донечок — красунь... Звісно — козацькі діти... Не те, що тепе-

рішні панночки... Старшенька — Наталя, а менша Оленою прозивалася.

Були вже на відданні... Багато славних сотників і хорунжих засилали старостів до старшенької — Наталі... Так усім — гарбуз і гарбуз... А це ось чому... Якось полковник Бизюк, разом із родиною, їздив на прощу до Києва... до Святої Лаври... поклонитися мощам святих угодників Божих...

Ото ж помолилися там, добре побенкетували тай додому... Їхали до Києва дівчата веселенькі, а як повернулися додому, засумувала Наталя... Батько довідувався, чи не болить їй що, а мати... звісно мати... скоріше довідалася, в чім справа... Вона помітила жіночим оком, як на бенкеті у гетьмана кидав палким зором молодий сотник Палієнко на Наталю, а вона червоніла, мов маківка...

Ех, діти, діти! Ось виростете — пізнаєте самі!

Ну, то час іде... Аж ось привезли козаки до полковника листи від гетьмана тай ще деякі записки.

Повеселішала Наталя... і розкрилася перед батьками... Покохав її молодий сотник Палієнко, а воно його. Ото ж він і питається її, чи можна засилати старостів, чи не піднесе печеного гарбуза?

— Татуню, мамо!... Я всім серцем його покохала... Дайте свою згоду... Нехай людей присилає.

Та ж так прохала, так ластилася, мов ясочка!

Розмяк і суворий батько... Проміркував: козак добрий, на становищу, при гетьмані... Славного роду... Чого ж іще?

Дали згоду, відписали тай чекають, щоб усе було по закону.

Аж раптом пішли чутки, що буде війна з Москвою.. Одержав грамоту й старий полковник :

щоб значить, зібрати свій полк і мандрувати, мовляв, туди й туди...

Заголосили жінки... А Наталя тільки уста свої червоненькі кусала: що воно буде?...

— Таточку, то й він піде на війну?...

— А якже, дитино... Кожний чесний козак мусить стати до зброї. Треба своєї волі боронити.

— Так, таточку... То передайте йому оцю іконку... та скажіть... скажіть, що я тільки його кохаю і його чекатиму, аж скінчиться війна...

— Ти, моя дитино... Бог милостивий... Певне Він розсудив так, щоб твій наречений, замість шлюбного, став до кривавого бенкету... Та все минеться... А козакові треба здобути слави й волі! Не сумуй, моя пташечко.

— Ах, тату... І я пішла б здобувати волю.. Візьміть мене з собою!

— Що ти вигадала, дитино? А мати ж як лишиться? Не жіноче діло воювати. Не дозволю на це. От будете вдома, то зілля збирайте та шмаття для ранених заготовляйте.

— Ну, хай буде ваша воля.

Закипіла війна.

Пішов зі своїм полком і Григорій Бизюк. Захвилювалася вся Україна. І мій прадід воював теж.

До хутора полковник надсилав листи, що, мовляв, так і так.

А тут уже як чекали кінця! А особливо Наталя. Аж раптом, після того, як козак привіз листи, чогось зажурилася Наталя. То почервоніє, то поблідне. То затихне на цілий день, то бігас по кімнатах з кута в кут. Та тільки приговорює :

— Ні! Він не такий! Це помилка. Це неможливе.

— Дідусю, а що це було? Що в тих листах написано?

— Чекай, сину, не перебивай, а то забуду. Треба по черзі розповідати.

— „Ото ж билися, билися козаки, та переміг козацьку силу цар Петро. Пустилося все врозтіч.

Одної ночі прискакав до хутора полковник Бизюк з жменькою козаків. Розповів про невдачі козацькі тай проголосив, що вони відпичнуть трохи на хуторі, тай далі тікатимуть, бо ворожа кіннота настигає за ними.

Заметушилися, заголосили в домі, та час гарячий, нічого не вдієш.

Щойно посідали вечеряти, аж раптом тривога: ворог наближається!

Кинулися козаки до зброї — і завязалася вночі велика бійка. Завзятий опір давали козаки. Та поперше були зморені; подруге — ворожа сила таки значно більша. Притиснули їх до самого Дніпра. Рубалися там рубалися, аж полягли буйними головами всі до одного. Загинув там славною смертю й полковник Григорій Бизюк.

А вороже військо до рана залишилося на відпочинок таки біля хутора.

На ранок зібралися в похід. От виїхала на конях і ворожа старшина.

А Наталя глянула з вікна своєї кімнатки, та тільки зойкнула й зомліла.

Бо начальником ворожого відділу був ніхто інший, як її наречений — сотник Палієнко!

А йому в запалі боротьби й на гадку не прийшло довідатися, на який хутір вони попали!

Засурмили, поїхали далі. А на хуторі почали ховати побитих.

Що й казати! Звісне діло! І плакали і по-

бивалися. Та хіба допоможеш? Поховали всіх в одній могилі, насипали горбик тай по всім.

А яке ж життя стало на хуторі! Звичайно: жалоба.

Так-сяк заспокоїлися. Час ніби то притишив болі. Поставила полковничиха з доньками на місці побоевища капличку тай знай ходять туди молитися за убіснних козаків.

Проминув рік.

Цар Петро заводив на Україні свій лад. Багато князів та графів з Москви приїхало сюди, а багато таки й козацької старшини поперевернулося на панів.

От раз на хутір приїздить валка. А то сам молодий пан Палієнко, по свою наречену.

А він то перейшов до москалів, бив на своїх козаків і тепер був уже якимсь там полковником чи генералом. Вже й цвенькати навчився по-московському.

Вийшла до нього на розмову Наталя.

Сама в жалобі. Струнка та бліда, мов - свічечка; а очі, як вуглики блискають.

— То ви тепер московський офіцер?

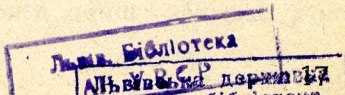
— Наталю, так треба було. Адже ж бачиш : тепер краще буде.

— То ви проливали козацьку кров?

— А з бунтівниками інакше не можна було! Натолочко! Ти тепера в славі й багатстві будеш! Ти будеш панею, на цілий Київ, а то й Москву!

Перебила його Наталя.

— Слухайте уважно. Любила я щиро козака, носила в своїм серці кохання тільки до нього. Та той козак згинув. — Ганебно, неславно згинув! Зрадив батьківщину. Пролив братню кров. Пролив кров мого батька.

— Наталочко, я ж не знав. На те війна!

— Чекайте. Ця кров стала поміж нами му-
ром. Я заміж не піду ні за кого. Ах, люблю свого
козаченька й до цього часу, але...

Голос її увірвався, неначе що стиснуло її за
горло. Груди високо підіймалися, очі блискали.
Але це було один мент. Перемогла себе й твердо
додала:

— Але мови зрадника-москаля я не розумію!
Прощавайте.

Мовчки поклонилося й тихою ходою вийшла.
Як ні побивався Палієнко, більше її не поба-
чив. З тим і повернувся, звідки приїхав.

Скільки ще сваталося до Наталі — вона всім
відмовляла.

Померла мати — вона поховала її разом
з батьком. Сестра Оленка віддалася. А Наталя
самотня жила на хуторі. А як була вже старшою
дівкою — відписала усі свої маєтки на те, щоб на
місці каплички поставити монастир.

Ото ж і збудували цей монастир, і назвали
його: Григоріє-Бизюків, на честь тоб-то старого
полковника”.

Давно вже дідусь закінчив своє оповідання, а
хлопці все ще не рухалися. Перед очима ма-
ячили козаки, бійки, а зір мимовільно шукав
того горбика, де полягли своїми буйними го-
ловами полковник зі своїми товаришами.

Аж раптом передзвони увірвалися.

— Гей, хлопці, ану на зміну! — гукнув дід
Деревяшка.

Наче зі сну прокинулися хлопці й друж-
ною юрбою кинулися до дзвіниці. І за хви-
лину вже так щиро дзвонили, наче хотіли воз-

величати славу старого Бизюка та його до-
нечки Наталі, що то навіки відмовилася від
свого щастя, але перекінчиком - москалем по-
гордувала.

Л Е С Я.

Нарешті я залишив місто.

Давніше мені здавалось це неможливим. Я не уявляв собі, що робитиму в селі: болото по коліна; увечорі — хоч око виколи; пси, самота, застарілий часопис і хіба гітара або грамофон...

А місто?! Гай - гай!..

Електричність, театри, кіна, парки, музика, бібліотеки, вітрини, кафе, біліярди, студентки...

Політика... мистецтво... інтелігенція!..

Кінець! Я переконаний прихильник міста!

І я жив у місті.

Удень давав лекції по школах, увечорі...

Ех, хто не знає, скільки розваг дає місто увечорі!..

Я був задоволений. Мріяв про те, як буду інспектором, як буду мати скарбове помешкання з освітленням і опалом; як одружуся...

Та несподівано сталися фатальні події.

Почалася світова війна. А далі — мобілізація, фронт, військова школа, і нарешті революція!..

Коли повернувся до міста, то вже про кар'єру й скарбове помешкання думати не приходилося — дай Боже якось прожити й прохарчуватись...

І це швидко стало неможливе. З'явилися величезні „хвости” (черги) на хліб, цукор, опал... Тай не завжди дістанеш.

Треба щось думати.

Довго вагався. Потім звернувся до повітового шкільного комітету.

І от я з березня 1918 року став управителем сільської школи...

— Ви, товаришу Іване, киньте свій сум за містом та ставайте до нашої праці.. Адже її — по горло: треба читальню „Просвіти” організувати, кооперативу закладати, драматичний гурток, хор... Треба дати низку викладів, лекцій і т. д. Україна відроджується, і вона мусить повстати з села!..

Чекайте!.. По-перше, який я їй „товариш Іван”?

Я — управитель школи, а вона — моя помічниця, підлегла. Наші шкільні звичаї вимагали певного роду чемности: Іван Сергієвич, Максим Яковлевич, Олександра Юрїївна...

По-друге — яка Україна?

Оті мазепинці — сепаратисти, зрадники? Ота Центральна Рада?

Та ж це німецькі інтриги!..

— Ех, ви!.. А ще — Петренко!..

Карі очі докором, майже гнівом опалили мене...

Не погані очі... Головне — глибокі; а як спалахнуть гнівом — майже чорні, і вогники в них загоряються.

— Та ж це наш український звичай! Ну, не хочете, щоб я вас називала „товариш Іван” — буду звати „пан Петренко”... Тільки без цього московського „по батюшкє”... І мене звить: товаришка або панна Леся...

Гм... „Панна Леся”!.. Ну, на це я, скажім, погоджуся, а щодо України?!

Ясно, що це — Австрія підходи робить...

Це ж смішно!..

Білоруси, малороси, татари, киргизи, калмуки... Якби кожний захотів самостійної держави, це значить, що кожна губерня, а то й повіт мусить бути державою!...

Нісенітниця!..

А зрештою російське військо зуміє розігнати цих зрадників, цю Центральну Раду!..

Про що ж тут балакати?!

Як вихований у російській школі, я майже нічого не знав з історії України. Опісля й учителем був у російській же школі. Викладав і говорив московською мовою. Книжки й газети читав московські. Тож не диво, що я мав такі погляди, які оце упевнено висловлював перед Лесею.

Вона з докором хитала головою, а її карі очі заволокалися сумом.

— Ні! Так не сміє бути! — вона енергійно хитнула кучерями і навіть тупнула ніжною...

— — — — —

У неділю в школі відбувалися загальні збори фундаторів кооперативи „Ощадність”. Головувала Леся. Її молодий дзвінкий голос, струнка постать, одухотворене обличчя, видно, подобалися дядькам.

Її любили...

Вона зясовувала значення кооперації. Поясняла, як на прибутки від кооперативи вони зможуть зорганізувати бібліотеку, читальню, навіть театр; як будуть допомагати школі, найздібнішим учням; нарешті — яка буде користь для самих же членів.

— Панове - громадо! Та копійка, що перше йшла до кишені крамарів, тепер мусить піти на ваш же добробут і дітей ваших. Годі вже

вигодовувати чужих зайд!.. Україна повстала, воскресла!... Будемо ж сами творити своє життя!..

Її промова була запальна, надхненна. Селяни, може, не все зрозуміли в ній, але підтакуючо кивали сивими бородами, бо вірили своїй учительці...

Вкраїнською мовою вона чудово володіла.

Я теж хотів щось промовити, але мені стало ніяково, бо я, крім декількох слів із пісень, нічого по-українськи не знав. А говорити московською мовою не наважився, бо якось воно не пасувало, тай трошки боявся, щоб мене не зачислили до „чужих зайд"... Від селян я дуже залежав.

— Панове, тепер треба обрати управу, надзірну раду... На голову управи я пропоную товариша Петренка... Він у нас свіжа людина, в нього звязки з містом... До того ж він наш... Українець...

Хто дав їй право розпоряджатися мною?

Я підвівся.

— Товаришу голово, прошу слова...

— Прошу...

— Я не можу... я відмов...

— Позбавляю вас слова!.. Не смієте відмовлятися, коли громада вас уповноважнює!..

Карі очі блиснули, мов зірниці. Подякував за довіря й сів...

Я став кооператором.

— Як вам не соромно! Ви — молода людина й відмовляєтеся від праці... Фе! Та ж ви прийшли їсти хліб народній, а віддати тому ж народові частину своєї праці вагаєтеся? Стидайтеся...

Ми з Лесею одержували від селян харчі натурою, бо народня повітова управа давно вже щось не виплачувала залеглостей. Спочатку я давав свої харчі сторожисі, щоби вона мені го-

тувала страву, але незабаром Леся запропонувала свої послуги.

Як устигали ці маленькі рученята все робити, я не знав; але вона чудово господарила, а вже як смачно годувала!..

Мимоволі в мене народилося питання: чи могли б наші мійські студентки, гімназистки дати всьому цьому раду?

— А я ж хіба хто? Я в Москві два роки була на історично-філософичнім відділі...

Лесю! Лесеньку!.. Так он яка ти?! Я почав за себе боятися, боявся зрадити місто!

Але не будемо випереджувати подій.

Ото ж ми, кооператори, пили чай із коржиками, і я вислуховував докори.

— Панно Лесю, та я не від того... Я буду працювати... Але я не знаю звичаїв, удачі селян... навіть мови...

А хто я такий? Я ж сам із селян, навіть онук кріпака; я зі Слобожанщини — значить, українець. Я мушу пізнати й полюбити селянина. А мови вона сама вчитиме мене. Чи хочу я?

Щеб пак!

Ясно — хочу! Відмовитися не посмів, хоча б уже з тої причини, що не хотів втратити нагоди зайву хвилину побути з Лесею...

Невже я закохався?

Цю думку я настирливо гнав від себе, але українську мову опанував настільки, що Леся вже не гнівалася на мене.

Кооперативною кермувала вона. Я їздив до міста, виконував її пляни, налагоджував звязки з повітовими кооперативними союзами, робив закупки, скликав збори і т. д.

І я вже мав подяки від селян.

Наївні дядьки! Якби ви знали, кому треба дякувати?!

Проте в селі вже була невеличка бібліотека й читальня.

Звичайно першим читачем книжок мусів бути я. Інакше не можна було, бо надто суворого мав учителя, іспитача й опікуна.

І я все читав. Мені відкривалися очі, відкривалися нові обрії, незнані з московської науки. Гай - гай! Скільки брехні було в тій науці! Мені стало жаль згублених молодих років!.. А місто — зденаціоналізоване, мішурне, брехливе й продажне — мені стало не таким милим.

Ах, Лесеньку, — який я тобі вдячний, що ти навела мене на праву путь! Я знайшов собі ясний шлях. Я самого себе знайшов — московський намул скинув зі себе, почув голос рідної крові. Став свідомим українцем. І це ти... лише ти зробила!..

Прихід до влади гетьмана нічого не змінив у нашому стані. Карні відділи ще не сягнули нашого села. Праця йшла своїм шляхом.

В цю працю я втягнувся, вона була вже мені легкою й приємною.

Зробили ремонт школи, забезпечили її українськими підручниками — готувалися до нового шкільного року.

Читали ми багато: то я читав, а Леся слухала, то навпаки.

Улюбленим місцем нашого відпочинку був гайок, що ріс на горбку недалеко від села. Попри гайок ішла дорога до сусіднього села. Ми самокатами їхали до горбка, залишали їх у кущах при дорозі, а сами забиралися повище на горбок,

звідки відкривався чудовий краєвид на поля, на село, на смужку залізничного шляху, що проходив на верству від села

Аромат поля й гаю часто пянив мене.

— Ах, Лесю, як чудово!.. Як уся природа ніби підштовхує: кохай, кохай!.. І якщо в жилах кров, а не вода...

— Вже пізно... Мені зимно... Час їхати додому... До-речі: ви вже виготовляли місячне справоздання для кооперативи?

А щоб вона луснула, та кооператива!

Почував себе в дурнях.

Ясно, що Леся байдужа до мене і навіть трохи гордувала мною, але гніватися й зірвати з нею я не міг, не мав сили. Почув, що кохаю Лесю якось інакше, ніж до цього часу. Вона стала частиною моєї душі, мого серця, а вирвати кусок власного серця тяжко. Я втратив апетит, став млявим до праці і взагалі сумним.

Леся помітила це:

— Що з вами?

Ніби не знає, що зі мною!

Як їй іще пояснити?

— Ну, уявім собі, що і я вас кохаю... Що ж далі?

— Ах, Лесеньку!.. Та ж нова сторінка життя відкриється... Ми поберемося, зробимо собі своє гніздо, будемо разом працювати...

А хіба ж ми не разом працюємо? А гніздо своє буде лише відтягати нашу увагу від загальної справи.. Появляться діти... нові обов'язки... А ми все мусимо віддати Україні, бо вона щойно відроджується, тож їй належить уся сила, уся праця...

Ех, доле! Леся мене не кохає... Це — ясно!..

А я... я ще більше закохався...

Мука!.. Щодня бачити милі ручки, устонька, очі. Не сміти поцілувати їх, доторкнутися, навіть глянути на них так, як вимагало того моє серце!..

Та навіщо писати про це? Щасливі коханці цього не розуміють, а нещасливі й самі знають...

Мені було тяжко...

Леся бачила це, але ради не давала. Праці вимагала від мене подвійно й сама з якимось газардом віддавалася їй. Я й сам пробував працею заглушити свій біль, але це мені не вдавалося.

Одного разу, це було в серпні, ми самокатами поїхали до свого горбка. Самокати залишили в кущах при дорозі, а сами забралися на своє улюблене місце й приступили до читання „За-топленого Дзвону”.

Було над вечір. Сонце котилося до своєї відпочивальні; його проміні вже не пекли — лише червонили верхи кучерявих берез та мураву на галявинах повище. Пташки поволі замовкали, зате яснішим ставало сокотання коників та інших комахів. Десь бив деркач. З села доносилася якась пісня — певне, почалися сходитися хлопці та дівчата, бо була неділя.

Ясний пахучий воздух на горбку був ніби насичений пристрастю. Літо відходило. Його краса на довгий, довгий час покидала наші краї — і це особливо відчувалося... Хотілося вщерть наситити себе цим теплом, ароматом, цим ядерним повітрям... Хотілося на цілу осінь і зиму набратися чарівних вражінь.

Читання йшло мляво.

Не знаю, про що мріяла Леся, а в мене уперто стояла одна думка: літо йде, тепло йде,

роки йдуть, життя йде — а я такий нещасливий! Що мені діяти? Чого чекати?

І раптом, мов електричний ток, промайнула думка:

— Тепер, або ніколи! Чого мучитися? Покласти вже раз кінець!..

Тремтів, як у пропасниці, щоки паленіли, уста пересохли.

Не тямлючи себе, притиснув Лелю до своїх грудей і почав шалено покривати поцілунками руки, шию... Нарешті впявся в уста...

Леса зацікавилася. Раптом здригнулася, затремтіла, і я почув, як мою шию обхопили теплі руки, а уста відповіли поцілунком.

Леса мене кохала!..

Ех, яке гарне радісне життя!

За нашим щастям ми не помітили, як Україну почали заливати гетьманські карні відділи. Як почали горіти села і як у народі почав наростати „девятый вал“.

Працювали ми завзято. Лекції в школі, вечірні читання для селян, кооператива, „Просвіта“; почали організувати аматорський гурток, хор.

Леса поспішала і всюди встигала, я не відставав від неї — наче наше кохання вдесятерило сили.

Аж раптом наскочили сердюки з німецькими жандармами. Когось шукали, чогось вимагали, віддерли нагаями кількох, спалили дві хатині й арештували кількох селян.

Скільки ми не протестували, скільки не просили ніщо не допомогло: їх повели кудись.

Леса страждала. В її іскристих очах з'явився суворий, застиглий погляд.

Докотилася до нас відозва Директорії. За-

хвилювалося село. До того ще дійшли відомості, що гетьман зрікся самостійности України й оголосив якусь федерацію.

— Іване, забирай хлопців і йди. Ти — старшина і мусиш виконати свій обов'язок. Інакше не матимеш ні одного мого поцілунка... і... і мене можеш втратити.

Ах, я знав її волю! Та я й сам чув, що час іти...

З Лесею ми провели незабутній вечір: хотіли наговоритися й намілюватися на весь час розлуки.

Леся говорила:

— Час настав, рушила сила народня. Ми, її частина, не можемо спокійно сидіти вдома й цілуватися. Це — переступство. Милий, я чекатиму тебе, хоч як буде мені тяжко. Але ти ж сам знаєш — ми будемо спокійні й щасливі лише в самостійній демократичній Україні. Себе бережи, даремне на небезпеки не наражайся: знай, я над життя кохаю тебе і весь час буду думками з тобою. Але, де треба, будь мужним; а коли Україна вимагатиме від тебе й життя — віддай його; тільки знай, що і я піду слідом за тобою, і своє життя віддам за нашу ідею. Якщо щасливо повернешся — тоді я вся буду твоя, тоді й про своє гніздечко подумаємо. А тепер сам знаєш, чого вимагає обов'язок.

Я цілував її так, як колись на горбку.

Удень збиралися, а над вечір нас провожало ціле село. Хлопців було десятків зо два. Я обняв команду.

Леся також провожала нас. Була бадьора, листопадовий морозець рум'янив її щічки, лише очі були трохи червоні.

Я просив селян заопікуватися моєю нареченою, а вони мені казали що на руках носитимуть „свою учительку”, що волоскові не дадуть упасти з її голови.

Вночі ми помандрували до Білої Церкви.

Дальші події відомі:

Гетьмана повалили, але... й України не „розвеселили”... За гетьманом з’явилися більшовики, денікинці, знову більшовики.

Підчас Зимового Походу я був майже коло наших околиць.

Як я рвався до Лесі!

Та повстанці, хлопці з нашого села, розповіли мені, що „панна учителька наша” не могла знести денікинського знущання з народу, підняла повстання й загинула в бійці коло Снігирівки.

Я був близький до божевілля, наче серце в грудях обірвалося, — і тільки заповіт Лесин „боротися за самостійну, демократичну Україну” врятував мене. Походи, бої, небезпеки трохи розважили мене; я чесно виконував її наказ.

Правда, ми не збудували самостійної України, але ж чи багато в нас було й таких Лесь, які б надхнули своїх наречених, чоловіків, братів святою любовію до Батьківщини?!

А якби їх було тисячі, мільйони?.

Чи не створили б вони нам такої сили, що й „врата адові не одоліють ю?”

Та в тім наше й лихо, що в нас замало було таких жінок. Я півжиття віддав би, щоби побачити бодай відбиток Лесиного надхненого любовію до України погляду в очах іншої. Дарма!

З м і с т :

- 1) Отаман Маруся
Орлівна — 3. стор.
- 2) Бизюківна — — 12. „
- 3) Л е с я — — 20. „

Т О Г О ж А В Т О Р А:

1. **Краплини.** Збірка віршів. Каліш, 1921 р.
2. **Наші лицарі й мученики.** Збірка історичних нотаток. ч. I, Каліш, 1922 р.
3. „ „ ч. II, „ 1923 р.
4. **Остання жертва.** Песа з доби визвольних змагань на 3 дії. В-во „Веселка”, Каліш 1923 р.
5. **Горе баблям!** Фарс-мозаїка на 3 дії зі співами й танцями. В-во „Русалка”, Львів, 1925 р.
6. **Зірка.** Оповідання для молоді на тлі визвольних змагань. В-во „Ока”, Коломия 1926 р.
7. (і І. Филипчак). **„Княгиня Романова“.** Історична повість з XIII віку. В-во „Ока”, Коломия, 1927 р.
8. **Ганжа Андибер.** Історична песа на 3 дії. В-во „Ока”, Коломия, 1928 р.

Д Р У К А Р Н Я МИХАЙЛА БОЙЧУКА

Коломия, Собіського, 48,

приймає замовлення на різного рода друкарські роботи й полагоджує їх якнайскорше, якнайкраще і якнайдешевше.

Багатий вибір церковних і громадських друків.

Замісцеві замовлення полагоджується відвратною поштою.

Нова друкарська машина й нове письмо запевнюють акуратне й естетичне виконання роботи.

2316 РЛ ЦІНА
7,90 коп (1986)
„НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА“

- Вип. I. З. З. КИРИЛОВИЧ: Бистренький,
[оповідання]
- „ II. I. ЗУБЕНКО: Отаман Маруся Орлівна
[й інші оповідання . . . 30]
- „ III. ЯРОСЛАВА МАНДЮКОВА: Жарти
[„Дядька Леська“, гумористичні оповідання . 30]
- „ IV. ІРИНА ШМІГЕЛЬСЬКА-КЛИМКЕВИЧ:
[Стрілецькі оповідання . 30]
- „ V. АНАТОЛЬ КУРДИДИК: Оповідання . . 30]
- „ VI. ІВАН ФИЛИПЧАК: Як бідні
[добробилися“ Ч. I. . . 30]
- „ VII. „ „ „ Ч. II. . 30]
- „ VIII. О. О. ДУЧИМІНСЬКА: Нариси . . . 30]
- „ IX. Є. Ю. ПЕЛЕНСЬКИЙ: Спомини з війни 30]
- „ X. I. ЗУБЕНКО: Хуторянка, оповідання . . 30]
- „ XI. З. З. КИРИЛОВИЧ: Біленький,
[оповідання 30]
- „ XII. Ф. РАКОВЕЦЬКИЙ: „Смійся, хоч біда“,
[гуморески, збірка перша . . 15]
- „ XIII. „НАД ПРУТОМ У ЛУЗІ“, збірник найкращих укра
[їнських пісень . . . 30 со]
- „ XIV-XV. „ДБАЙТЕ ПРО СВОЄ ЗДОРОВЛЯ!“ (Як лікувати
ся вдома: цілющим зіллям, водою, підручними ліка
ми з домашньої аптечки. Як стерегтися хворі
Поради для поліжниць, для дітей і інші практич
речі) 50 со]

Дальші збірки підготовляється до друку.

Автори, які хотіли б запропонувати до „Народньої Б
бліотеки“ свої твори, зволють по всякі інформації писати н
адресу: ДРУКАРНЯ М. БОЙЧУКА, КОЛОМУЖА, SOBIESKIE
GO I. 48, подучуючи поштові значки на відповідь

PA 2316 y